

PRAWO SPADKOWE

Liliana Kaltenbek, Waldemar Żurek

BIBLIOTEKA SĄDOWA

5. WYDANIE

PRAWO SPADKOWE

Liliana Kaltenbek, Waldemar Żurek

BIBLIOTEKA SĄDOWA

5. WYDANIE

Stan prawny na 1 czerwca 2016 r.

Wydawca
Magdalena Stojek-Siwińska

Redaktor prowadzący
Adam Choiński

Opracowanie redakcyjne i łamanie
JustLuk

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by
Wolters Kluwer SA, 2016

ISBN: 978-83-264-8693-7

5. wydanie

Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 22 535 82 19
e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl
www.wolterskluwer.pl
księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	13
---------------------	----

Podstawowe pojęcia	15
--------------------------	----

Część I Prawo spadkowe

Rozdział pierwszy. Przedmiot prawa spadkowego	23
1. Prawa i obowiązki wchodzące w skład spadku	23
2. Prawa i obowiązki niewchodzące w skład spadku	25
2.1. Prawa i obowiązki publicznoprawne	25
2.2. Prawa i obowiązki osobiste zmarłego	26
2.3. Prawa i obowiązki rodzinne	26
2.4. Prawa i obowiązki przechodzące na oznaczone osoby na podstawie przepisów szczególnych	27

Rozdział drugi. Zagadnienia ogólne związane z dziedziczeniem	29
1. Otwarcie spadku i pojęcie dziedziczenia	29
2. Zdolność do dziedziczenia	30
2.1. Osoba fizyczna	30
2.2. Osoba prawna	31
3. Niegodność dziedziczenia	31
4. Uprawnienia małżonka i innych osób bliskich, zamieszkałych ze spadkodawcą	32

Rozdział trzeci. Dziedziczenie ustawowe	33
1. Porządek dziedziczenia ustawowego	33
1.1. Pierwsza grupa dziedziczących – małżonek i zstępni spadkodawcy	34
1.2. Druga grupa dziedziczących – małżonek, rodzice i rodzeństwo	35
1.3. Trzecia grupa dziedziczących – dziadkowie spadkodawcy	36
1.4. Czwarta grupa dziedziczących – pasierbowie spadkodawcy	37

1.5. Piąta grupa dziedziczących – gmina i Skarb Państwa	37
2. Dziedziczenie przez osoby przysposobione i dziedziczenie po nich	37
3. Szczególne uprawnienia quasi-alimentacyjne dziadków spadkodawcy	38
4. Uprawnienie małżonka do przedmiotów urządzenia domowego	39
Rozdział czwarty. Testament i dziedziczenie testamentowe	41
1. Testament	41
1.1. Swoboda testowania	41
1.2. Zagadnienia ogólne związane z testamentem	41
1.2.1. Pojęcie testamentu	41
1.2.2. Cechy czynności prawnej będącej testamentem i treść testamentu	42
1.2.3. Odwołalność testamentu	42
1.2.4. Tłumaczenie nieprecyzyjnych postanowień testamentowych	43
1.2.5. Ogłoszenie testamentu	43
1.3. Przesłanki ważności testamentu	44
1.3.1. Zdolność testowania	44
1.3.2. Wady oświadczenia woli	45
1.3.3. Treść testamentu	45
2. Forma testamentu	46
2.1. Testamenty zwykłe	46
2.1.1. Testament własnoręczny	47
2.1.2. Testament notarialny	48
2.1.3. Testament allograficzny	48
2.2. Testamenty szczególne	49
2.2.1. Testament ustny	50
2.2.2. Testament podróżny na polskim statku morskim lub powietrznym	52
2.2.3. Testament wojskowy	53
3. Notarialny rejestr testamentów (NORT)	53
4. Powołanie spadkobiercy testamentowego	54
4.1. Zagadnienia ogólne	54
4.1.1. Osoba spadkobiercy i jej określenie w testamencie	55
4.1.2. Rozrządzenia dotyczące poszczególnych przedmiotów majątkowych	55
4.1.3. Warunek i termin przy powołaniu spadkobiercy	57
4.2. Substytucja, czyli podstawienie	58
4.3. Przyrost	58
Rozdział piąty. Zapisy i polecenia	60
1. Zapis zwykły	60
1.1. Ustanowienie zapisu zwykłego	60
1.2. Przedmiot zapisu	61

1.3. Osoba zapisobiercy	61
1.4. Osoba obciążona zapisem zwykłym	62
1.5. Istota zapisu zwykłego i jego wykonanie	63
1.6. Przedawnienie roszczeń z tytułu zapisu zwykłego	66
2. Zapis windykacyjny	66
2.1. Istota zapisu windykacyjnego i jego ustanowienie	66
2.2. Przedmiot zapisu windykacyjnego	67
2.3. Osoba zapisobiercy i jej prawa	69
3. Polecenie testamentowe	71
3.1. Istota polecenia	71
3.2. Wykonanie polecenia	72
Rozdział szósty. Wykonawca testamentu	74
1. Powołanie wykonawcy testamentu, jego kwalifikacje i podjęcie przez niego funkcji	74
2. Zakres obowiązków i uprawnień wykonawcy	75
3. Wygaśnięcie obowiązków i uprawnień wykonawcy testamentu oraz jego rozliczenia ze spadkobiercami	76
Rozdział siódmy. Zachowek	78
1. Osoby uprawnione do zachowku	79
2. Wysokość zachowku	80
2.1. Wielkość udziału spadkowego	80
2.2. Osobiste kwalifikacje uprawnionego	80
2.3. Wartość spadku i substrat zachowku	80
3. Realizacja uprawnień z tytułu zachowku	82
3.1. Obdarowanie uprawnionego do zachowku	82
3.2. Powołanie do spadku uprawnionego do zachowku, uczynienie na jego rzecz zapisu zwykłego lub windykacyjnego	82
3.3. Roszczenie o zapłatę równowartości zachowku lub o jego uzupełnienie	83
4. Szczególna odpowiedzialność za zachowek zapisobierców zwykłych i uprawnionych z tytułu poleceń testamentowych	85
5. Przedawnienie roszczeń z tytułu zachowku	86
Rozdział ósmy. Wydziejcziczenie	87
1. Przesłanki skuteczności wydziejcziczenia	87
2. Skutki wydziejcziczenia	88
Rozdział dziewiąty. Przyjęcie i odrzucenie spadku	89
1. Termin do złożenia oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku	90
1.1. Zasady obliczania terminu	90
1.2. Skutki bierności spadkobiercy	90

2. Zasady i forma złożenia oświadczenia	91
2.1. Niepodzielność i bezwarunkowość przyjęcia lub odrzucenia spadku	91
2.2. Forma złożenia oświadczenia	92
3. Skutki przyjęcia spadku wprost i z dobrodziejstwem inwentarza	93
4. Wady oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku	93
5. Odrzucenie spadku	94
5.1. Skutki odrzucenia spadku	94
5.2. Odrzucenie spadku przez osobę nim zarządzającą	95
5.3. Odrzucenie spadku z pokrzywdzeniem wierzycieli	95

Rozdział dziesiąty. Stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu

windykacyjnego	96
1. Postępowanie sądowe w sprawach o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego	96
1.1. Sąd właściwy do przeprowadzenia postępowania	96
1.2. Podmioty uczestniczące w postępowaniu	96
1.3. Zakres postępowania o stwierdzenie nabycia spadku	97
1.4. Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego	98
2. Postępowanie przed notariuszem o wydanie aktu poświadczenia dziedziczenia	100
2.1. Zakres postępowania przed notariuszem	101
2.2. Akt poświadczenia dziedziczenia oraz stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego	102
2.3. Uchylenie aktu poświadczenia dziedziczenia	103
3. Uzupełnienie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku i aktu poświadczenia dziedziczenia	105
4. Wzruszenie prawomocnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku i zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia oraz stwierdzenia nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego	106
5. Znaczenie i skutki stwierdzenia nabycia spadku i stwierdzenia nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego	109

Rozdział jedenasty. Odpowiedzialność za długi spadkowe

1. Odpowiedzialność spadkobierców	112
1.1. Odpowiedzialność za długi spadkowe do chwili przyjęcia spadku	112
1.2. Odpowiedzialność za długi spadkowe od chwili przyjęcia spadku	113
1.2.1. Odpowiedzialność przy przyjęciu spadku wprost	113
1.2.2. Odpowiedzialność przy przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza	114
1.2.3. Wspólne zasady dla wypadków odpowiedzialności ograniczonej i nieograniczonej	118
2. Odpowiedzialność zapisobierców windykacyjnych	119

Rozdział dwunasty. Sytuacja prawna spadkobierców do chwili działu spadku i dział spadku	123
1. Wspólność majątku spadkowego do chwili działu spadku	123
1.1. Zasady ogólne	123
1.2. Zbycie udziału spadkowego	124
1.3. Rozporządzenie udziałem w poszczególnym przedmiocie należącym do spadku	124
2. Dział spadku	125
2.1. Umowny dział spadku	125
2.2. Sądowy dział spadku	126
2.2.1. Sąd właściwy do rozpoznania wniosku	126
2.2.2. Krąg podmiotów postępowania o dział spadku	127
2.2.3. Zakres postępowania	127
2.2.4. Cel postępowania	128
2.2.5. Zasady obliczania schedy spadkowej	128
2.2.6. Zasady podziału majątku spadkowego	129
2.2.7. Dział spadku i podział majątku dorobkowego małżonków	130
2.2.8. Długi spadkowe w postępowaniu działowym	131
2.3. Skutki działu spadku	131
Rozdział trzynasty. Umowy dotyczące spadku	132
1. Umowy o spadek po osobie żyjącej	132
2. Umowy o spadek po śmierci spadkodawcy	133
Rozdział czternasty. Dziedziczenie gospodarstwa rolnego	136
1. Ogólne zasady stosowania przepisów dotyczących dziedziczenia gospodarstw rolnych	137
2. Dziedziczenie gospodarstw rolnych w stosunku do spadków otwartych przed dniem 4 listopada 1971 r. lub pomiędzy dniem 4 listopada 1971 r. a 5 kwietnia 1982 r.	138
3. Dziedziczenie gospodarstw rolnych w stosunku do spadków otwartych pomiędzy dniem 6 kwietnia 1982 r. a 30 września 1990 r.	142
4. Dziedziczenie gospodarstw rolnych w stosunku do spadków otwartych pomiędzy dniem 1 października 1990 r. a 13 lutego 2001 r.	145
5. Dziedziczenie gospodarstw rolnych w stosunku do spadków otwartych od dnia 14 lutego 2001 r.	148
Rozdział piętnasty. Ochrona dziedziczenia	149
1. Zabezpieczenie spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego	149
2. Wykaz inwentarza	153
3. Spis inwentarza	154
4. Wyjawienie przedmiotów spadkowych	156

5. Zarząd spadku nieobjętego – kurator spadku	157
6. Powództwo o wydanie spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego	157
Rozdział szesnasty. Koszty związane z postępowaniem spadkowym	160
1. Wpisy sądowe	160
2. Opłaty kancelaryjne	162
3. Wynagrodzenie adwokata i radcy prawnego	163
4. Zwolnienie od kosztów sądowych	164
5. Zasady ponoszenia kosztów postępowania sądowego w orzeczeniu kończącym postępowanie	165
Rozdział siedemnasty. Podatek od spadków	168
1. Zakres przedmiotowy obowiązku podatkowego, czyli co podlega podatkowi	168
1.1. Zwolnienia podatkowe	169
1.2. Zwolnienie w przypadku rzeczy związanych z prowadzeniem gospodarstwa rolnego	170
2. Zakres podmiotowy, czyli kto płaci podatek, a kto go nie płaci	171
3. Wysokość podatku	172
4. Rozliczenie podatku	174
5. Ulga mieszkaniowa	175
Rozdział osiemnasty. Europejskie poświadczenie spadkowe	178
Rozdział dziewiętnasty. Prawo obowiązujące na terenach Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1918–1946	181

Część II

Wzory pism w sprawach spadkowych

Wzór nr 1. Testament własnoręczny	185
Wzór nr 2. Wniosek o wyjawienie istnienia testamentu i nakazanie jego złożenia	187
Wzór nr 3. Wniosek o otwarciu i ogłoszeniu testamentu	190
Wzór nr 4. Zawiadomienie o testamencie ustnym, którego treść nie została spisana	192
Wzór nr 5. Wniosek o zabezpieczenie spadku	194
Wzór nr 6. Wniosek o zabezpieczenie przedmiotu zapisu windykacyjnego	198
Wzór nr 7. Wniosek o sporządzenie spisu inwentarza	202
Wzór nr 8. Wniosek o wyjawienie przedmiotów spadkowych	205
Wzór nr 9. Wniosek o ustanowienie kuratora spadku	208
Wzór nr 10. Wniosek o stwierdzenie nabycia spadku z ustawy	210
Wzór nr 11. Wniosek o stwierdzenie nabycia spadku z testamentu	214

Wzór nr 12. Wniosek o stwierdzenie nabycia spadku z testamentu i przedmiotu zapisu windykacyjnego	218
Wzór nr 13. Wniosek o stwierdzenie nabycia spadku obejmującego gospodarstwo rolne	223
Wzór nr 14. Wniosek o uzupełnienie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku	228
Wzór nr 15. Wniosek o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku	231
Wzór nr 16. Wniosek o zmianę postanowienia o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego	235
Wzór nr 17. Wniosek o dział spadku	239
Wzór nr 18. Wniosek o dział spadku i podział majątku dorobkowego małżonków	244
Wzór nr 19. Pozew o zachowek	250
Wzór nr 20. Zgłoszenie o nabyciu rzeczy i praw majątkowych w drodze dziedziczenia przez najbliższą rodzinę zmarłego	254
Wzór nr 21. Wniosek o zwolnienie od kosztów wraz z wzorem oświadczenia o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania	256

Część III

Zbiór aktów prawnych

Dekret z dnia 8 października 1946 r. – Prawo spadkowe	265
Dekret z dnia 8 października 1946 r. – Przepisy wprowadzające prawo spadkowe	288
Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny	294
Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw	318
Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego	326
Ustawa z dnia 24 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy – Prawo o notariacie oraz niektórych innych ustaw	341
Rozporządzenie Ministra Obrony Narodowej z dnia 30 stycznia 1965 r. w sprawie testamentów wojskowych	348
Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych	350
Ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn	377
Ustawa z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego	389
Ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie	392
Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 12 grudnia 1990 r. w sprawie warunków dziedziczenia ustawowego gospodarstw rolnych*	399
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza	401

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 października 2015 r. w sprawie niektórych czynności dokonywanych w ramach zabezpieczenia spadku	406
Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe	408
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu	410
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie	418
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu	426
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego ustanowionego z urzędu	434
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności radców prawnych	441
Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez radcę prawnego z urzędu	449
Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie wzoru zgłoszenia o nabyciu własności rzeczy lub praw majątkowych	457
Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 20 listopada 2015 r. w sprawie wzoru zgłoszenia o nabyciu własności rzeczy lub praw majątkowych	463
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 31 stycznia 2001 r., sygn. akt P. 4/99	469
Skorowidz	473

WYKAZ SKRÓTÓW

Źródła prawa

k.c.	– ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380 z późn. zm.)
Konstytucja RP	– Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
k.p.c.	– ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)
k.r.o.	– ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 2082 z późn. zm.)
nowela z dnia 20 marca 2015 r.	– ustawa z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 539)
p.p.m. z 1926 r.	– ustawa z dnia 2 sierpnia 1926 r. o prawie właściwym dla stosunków prywatnych wewnętrznych (Dz. U. RP Nr 101, poz. 580 z późn. zm.)
pr. bank.	– ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 128 z późn. zm.)
pr. not.	– ustawa z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 164 z późn. zm.)
p.w.k.c.	– ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Przepisy wprowadzające kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 94 z późn. zm.)
u.k.s.c.	– ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 623)
u.p.s.d.	– ustawa z dnia 28 lipca 1983 r. o podatku od spadków i darowizn (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 205 z późn. zm.)

Inne

Dz. U.	– Dziennik Ustaw
Dz. U. RP	– Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej (1919–1952)
Dz. Urz. UE/WE	– Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej / Wspólnot Europejskich

M.P.	– Monitor Polski
OTK	– Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
TK	– Trybunał Konstytucyjny

PODSTAWOWE POJĘCIA

długi spadkowe	– zobowiązania majątkowe zmarłego, które w chwili jego śmierci przechodzą na spadkobierców, jak również długi powstałe po otwarciu spadku (związane ze śmiercią spadkodawcy lub masą spadkową), obciążające masę spadkową
dopłaty	– kwoty zasądzone przez sąd w postanowieniu o dziale spadku lub określone przez spadkobierców w umowie działowej, które wyrównują wartość udziałów poszczególnych spadkobierców, jeżeli przyznane im w wyniku działu spadku rzeczy lub prawa majątkowe mają wartość niższą od wartości przysługujących im udziałów spadkowych
dział spadku	– podział pomiędzy spadkobiercami konkretnych rzeczy lub praw majątkowych wchodzących w skład spadku, dokonywany albo w drodze postępowania sądowego, albo umowy między wszystkimi spadkobiercami (art. 1037–1046 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380 z późn. zm., i art. 680–689 ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 101 z późn. zm.)
dziedziczenie testamentowe	– przejście ogółu praw i obowiązków majątkowych zmarłego na podmioty wskazane w testamencie (art. 941–967 k.c.)
dziedziczenie ustawowe	– przejście ogółu praw i obowiązków majątkowych zmarłego na podmioty wskazane przez kodeks cywilny i według zasad tam określonych, w przypadku gdy brak jest podstaw do dziedziczenia testamentowego (art. 931–940 k.c.)
kurator spadku	– osoba powołana przez sąd w celu zarządzania całością masy spadkowej do czasu objęcia jej przez spadkobierców i wyjaśnienia, kto jest spadkobiercą (art. 666–668 ¹ k.p.c.)
masa spadkowa	– wszystkie prawa i obowiązki majątkowe, których podmiotem był spadkodawca, oraz obowiązki powstające z chwilą otwarcia spadku, które przechodzą na jego spadkobierców

niegodność dziedziczenia	– instytucja pozwalająca, ze względów natury etycznej, w ściśle określonych w kodeksie cywilnym sytuacjach wyłączyć spadkobiercę od dziedziczenia, tak jakby nie dożył on otwarcia spadku, którego skutki następują na podstawie orzeczenia sądowego o uznaniu danego spadkobiercy za niegodnego (art. 928–930 k.c.)
nieważność testamentu	– stan, w którym testament został sporządzony sprzecznie z przepisami prawa i w związku z tym nie może wywołać żadnych skutków prawnych, w szczególności nie może być podstawą dziedziczenia
notarialny rejestr testamentów	– rejestr utworzony przez Krajową Radę Notarialną na podstawie wewnętrznych regulacji notariatu oraz postanowień Konwencji z Bazylei z 1972 r. o stworzeniu systemu rejestracji testamentów, którego celem jest zmniejszenie ryzyka, że testament pozostanie nieznanym lub będzie ujawniony z opóźnieniem, oraz ułatwienie ujawnienia tegoż testamentu po śmierci testatora; zawiera informacje o zarejestrowanych testamentach; nie zawiera treści testamentów, ma charakter dobrowolny – rejestracja testamentu następuje na wniosek testatora złożony u dowolnego notariusza
odrzućcie spadku	– czynność prawna dokonywana przez spadkobiercę, polegająca na złożeniu, w ściśle oznaczonym terminie, oświadczenia woli przed sądem lub notariuszem o nieprzyjęciu praw i obowiązków wchodzących w skład spadku, w wyniku której dany spadkobierca traktowany jest tak, jakby nie dożył otwarcia spadku (art. 1012–1024 k.c.)
odwołanie testamentu	– czynność prawna spadkodawcy, dokonana w sposób wyraźny lub dorozumiany, mająca na celu zmianę lub pozbawienie skutków prawnych dotychczasowej woli wyrażonej przez niego w testamencie, w całości lub w części (art. 943–947 k.c.)
otwarcie i ogłoszenie testamentu	– czynność sądu lub notariusza polegająca na ujawnieniu po śmierci spadkodawcy dokumentu stanowiącego testament oraz jego treści, na zabezpieczeniu go w sądzie spadku i powiadomieniu osób, których testament dotyczy (art. 646–654 k.p.c.)
otwarcie spadku	– zdarzenie prawne, jakim jest śmierć spadkodawcy, które pociąga za sobą przejście praw i obowiązków majątkowych zmarłego na jego spadkobierców (art. 924 i 925 k.c.)
podstawienie	– instytucja polegająca na tym, że spadkodawca powołuje w testamencie spadkobiercę, na wypadek gdyby inna osoba powołana do spadku z ustawy lub z testamentu nie mogła lub nie chciała być spadkobiercą (art. 963 k.c.)
polecenie	– zawarte w testamencie postanowienie, przez które spadkodawca zobowiązuje spadkobiercę lub zapisobiercę do oznaczonego działania lub zaniechania, nie czyniąc nikogo wierzycielem (art. 982–985 k.c.)

- poświadczenie
dziedziczenia – czynność notarialna, w której notariusz stwierdza, kto jest spadkobiercą i jaki ułamek masy spadkowej dziedziczy (art. 95a–95p ustawy z dnia 14 lutego 1991 r. – Prawo o notariacie, tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 164 z późn. zm.); nie obejmuje dziedziczenia na podstawie testamentów szczególnych
- protokół dziedziczenia – protokół spisany przez notariusza przy udziale wszystkich potencjalnych spadkobierców ustawowych i testamentowych, zawierający wiele ustawowych elementów (art. 95c § 2 pr. not.)
- przyjęcie spadku – czynność prawna dokonywana przez spadkobiercę, polegająca na złożeniu, w ściśle oznaczonym terminie, oświadczenia woli przed sądem lub notariuszem o przyjęciu praw i obowiązków wchodzących w skład spadku, przy czym czynność ta może polegać na prostym przyjęciu spadku (bez ograniczenia odpowiedzialności za długi spadkowe) lub przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza – z ograniczeniem tej odpowiedzialności (art. 1012–1023 k.c.)
- przyrost – instytucja regulująca losy prawne udziału spadkowego, jaki przypadłby jednemu ze spadkobierców testamentowych, który nie chce lub nie może być spadkobiercą, polegająca na tym, że w braku odmiennej woli spadkodawcy udział ten przypada proporcjonalnie pozostałym spadkobiercom testamentowym w stosunku do przypadających im udziałów (art. 965 k.c.)
- sąd spadku – sąd właściwy do dokonania czynności procesowych związanych z prawem spadkowym, którym jest sąd rejonowy ostatniego miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy, a jeżeli jego miejsca zwykłego pobytu w Polsce nie da się ustalić, sąd miejsca, w którym znajduje się majątek spadkowy lub jego część; w braku powyższych podstaw sądem spadku jest Sąd Rejonowy dla miasta stołecznego Warszawy (art. 628 k.p.c.)
- spadek – ogół majątkowych praw i obowiązków zmarłego, które z chwilą jego śmierci przechodzą na spadkobierców (art. 922 k.c.)
- spadkobierca – osoba, która z chwilą śmierci spadkodawcy z mocy prawa nabywa ogół jego praw i obowiązków majątkowych
- spadkodawca – osoba, z której chwilą śmierci następuje otwarcie spadku, tj. przejście jej praw i obowiązków majątkowych na spadkobierców
- spis inwentarza – czynność dokonywana przez komornika wskazanego przez sąd, polegająca na spisaniu całego majątku spadkowego, tj. jego aktywów i pasywów, z podaniem wartości poszczególnych przedmiotów i praw. Dla spadków otwartych przed dniem 18 października 2015 r. instytucję tę normują art. 637–639 k.p.c. w brzmieniu sprzed wejścia w życie ustawy z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 539) i rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza (Dz. U. Nr 92, poz. 411) – aktualnie uchylone

spisanie majątku ruchomego	– rodzaj zabezpieczenia przedmiotów spadkowych (ruchomości) poprzez ich spisanie i oddanie pod dozór, w sytuacji gdy grozi im usunięcie, uszkodzenie, zniszczenie lub nieusprawiedliwione rozporządzenie. Dla spadków otwartych przed dniem 18 października 2015 r. instytucję tę normują art. 633–636 ¹ k.p.c. w brzmieniu sprzed wejścia w życie noweli z dnia 20 marca 2015 r. i rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 1 października 1991 r. w sprawie szczegółowego trybu postępowania przy zabezpieczaniu spadku i sporządzaniu spisu inwentarza (Dz. U. Nr 92, poz. 411) – aktualnie uchylone. Dla spadków otwartych w dniu 18 października 2015 r. i później instytucję tę normują art. 633–636 ³ k.p.c.
spłaty spadkowe	– kwoty zasądzone przez sąd w postanowieniu o dziale spadku lub określone przez spadkobierców w umowie działowej, które stanowią równowartość udziału spadkowego tego spadkobiercy, któremu w wyniku działu spadku nie przyznano rzeczy wchodzących w skład spadku
stwierdzenie nabycia spadku	– orzeczenie wydane przez sąd, które stwierdza, kto jest spadkobiercą i jaki ułamek masy spadkowej dziedziczy (art. 669–679 k.p.c.)
swoboda testowania	– obowiązująca w prawie spadkowym zasada umożliwiająca osobie fizycznej rozporządzenie swoim majątkiem na wypadek śmierci, ograniczona jedynie przepisami ustawy
testament	– jednostronna czynność prawna, której mocą osoba fizyczna może rozporządzić swoim majątkiem na wypadek śmierci (art. 941 k.c.)
testator	– osoba sporządzająca testament
wstępny	– poprzednik prawny, spokrewniony w linii prostej, tj. w ten sposób, że jedna osoba pochodzi od drugiej, np. ojciec, dziadek, pradiadek itd.
wydziedziczenie	– rodzaj rozrządzenia testamentowego, którego mocą w oznaczonych przez prawo sytuacjach spadkodawca pozbawia najbliższych krewnych, tj. zstępnych, małżonka i rodziców – prawa do zachowku (art. 1008–1011 k.c.)
wykaz inwentarza	– czynność dokonywana przez jednego lub kilku spadkobierców, którzy przyjęli spadek z dobrodziejstwem inwentarza, zapisobierców windykacyjnych lub wykonawców testamentu mająca na celu ustalenie wartości ogółu aktywów spadku (stanu czynnego spadku) polegająca na spisaniu przedmiotów należących do spadku i przedmiotów zapisów windykacyjnych z podaniem ich wartości według stanu i cen z chwili otwarcia spadku, a także długów spadkowe i ich wysokość według stanu z chwili otwarcia spadku
wykonawca testamentu	– osoba powołana przez spadkodawcę w testamencie, której zadaniem jest zarządzanie majątkiem spadkowym, spłacenie długów spadkowych, wykonanie zapisów i poleceń, a następnie wydanie spadkobiercom majątku spadkowego, zgodnie z wolą spadkodawcy i ustawą (art. 986–990 ¹ k.c.)

- zabezpieczenie spadku – ogół stosowanych przez sąd środków (np. spisanie majątku ruchomego i oddanie go pod dozór, złożenie do depozytu, ustanowienie zarządu tymczasowego, ustanowienie dozoru nad nieruchomością), mających na celu zabezpieczenie rzeczy, którymi w chwili śmierci spadkodawca władał, i praw, które po nim zostały, jeżeli z jakiegokolwiek przyczyny grozi im naruszenie, zwłaszcza przez usunięcie, uszkodzenie, zniszczenie albo nieusprawiedliwione rozporządzenie (art. 633–639 k.p.c.)
- zachówek – roszczenie pieniężne przysługujące zstępnym, małżonkowi oraz rodzicom zmarłego, którzy byliby powołani do spadku z ustawy, przeciwko jego spadkobiercom lub osobom obdarowanym przez spadkodawcę, polegające na możliwości żądania od tych osób zapłaty określonej sumy pieniężnej, będącej równowartością części udziału spadkowego, jaki przypadłby tym osobom, gdyby były powołane do spadku z ustawy, jeżeli osoby te nie otrzymały zachowku ani w postaci darowizny, ani w postaci powołania do spadku, ani w postaci zapisu (art. 991–1011 k.c.)
- zapis windykacyjny – rodzaj rozporządzenia na wypadek śmierci, dokonanego w testamencie notarialnym, na mocy którego oznaczona osoba nabywa przedmiot zapisu z chwilą otwarcia spadku; przedmiotami zapisu windykacyjnego mogą być rzecz oznaczona co do tożsamości, zbywalne prawo majątkowe, przedsiębiorstwo lub gospodarstwo rolne, ustanowienie na rzecz zapisobiercy użytkowania lub służebności (art. 981¹–981⁶ k.c.)
- zapis zwykły – rodzaj rozrządzenia testamentowego, mocą którego spadkodawca zobowiązuje spadkobiercę ustawowego lub testamentowego do spełnienia określonego świadczenia majątkowego na rzecz oznaczonej osoby (art. 968–981 k.c.)
- zarząd spadkiem nieobjętym – ogół czynności wykonywanych przez kuratora spadku pod nadzorem sądu, mających na celu ochronę spadku
- zdolność dziedziczenia – możliwość nabycia praw i obowiązków wchodzących w skład spadku
- zdolność testowania – możliwość sporządzenia ważnego testamentu, zastrzeżona dla osób mających pełną zdolność do czynności prawnych
- zrzeczenie się dziedziczenia – umowa zawarta w formie aktu notarialnego pomiędzy przyszłym spadkodawcą i przyszłym spadkobiercą ustawowym, w której potencjalny spadkobierca zrzeka się dziedziczenia po spadkodawcy, a której skutki powstają z chwilą otwarcia spadku i polegają na traktowaniu zrzekającego się (i co do zasady jego zstępnym) tak, jakby nie dożył otwarcia spadku (art. 1049 i 1050 k.c.)
- zstępny – następca prawny spokrewniony w linii prostej, tj. w ten sposób, że jedna osoba pochodzi od drugiej, np. syn, wnuk, prawnuk itd.

Część I

PRAWO SPADKOWE

Rozdział pierwszy

PRZEDMIOT PRAWA SPADKOWEGO

Prawo spadkowe reguluje kompleksowo losy majątku osoby zmarłej. Założeniem regulacji zawartej w prawie spadkowym jest bowiem kontynuacja stosunków prawnych o charakterze majątkowym w sytuacji śmierci osoby fizycznej. Przepisy prawa spadkowego przesądzą zatem losy poszczególnych praw majątkowych przysługujących danej osobie i losy obciążających ją obowiązków. Z chwilą śmierci spadkodawcy prawa te i obowiązki, stosownie do regulacji księgi czwartej kodeksu cywilnego, przechodzą na określone osoby.

Co do zasady przejście praw majątkowych zmarłego na określony podmiot ma charakter generalny, co oznacza, że podmiot ten wstępuje w ogół praw i obowiązków majątkowych zmarłego (sukcesja generalna). Mówimy wówczas o spadkobraniu czy spadkobiercy.

Normy prawa spadkowego mają jednak szerszy zasięg. Prawo spadkowe reguluje także inne aspekty majątkowe związane ze śmiercią danej osoby, które nie są spadkobraniem, czyli następstwem ogólnym. Są to np. następstwo szczególne (zapis windykacyjny), specyficzne uprawnienia osób bliskich spadkodawcy (prawo do korzystania z mieszkania, uprawnienia quasi-alimentacyjne dziadków, zachowek), sytuacja prawna wielu innych podmiotów (np. uprawnionych z tytułu zapisu zwykłego, beneficjentów polecenia spadkowego, prawa wierzycieli spadkowego).

1. Prawa i obowiązki wchodzące w skład spadku

Przedmiotem dziedziczenia są prawa i obowiązki majątkowe zmarłego, które z chwilą jego śmierci przechodzą na jedną lub kilka osób, według zasad dziedziczenia uregulowanych w kodeksie cywilnym (art. 922 § 1 k.c.), z wyłączeniem jednakże tych praw i obowiązków, które bądź są ściśle związane z osobą

**prawa
i obowiązki**

spadkodawcy, bądź przechodzą na oznaczone osoby niezależnie od tego, czy są one spadkobiercami (art. 922 § 2 k.c.).

Majątek ten obejmuje wiele praw natury cywilnoprawnej, to jest wynikających z szeroko rozumianego obrotu cywilnego.

Spadkiem są zatem te prawa i obowiązki zmarłego, które mają charakter cywilnoprawny, majątkowy i nie są ściśle związane z osobą spadkodawcy, a ponadto nie przechodzą na oznaczone osoby niezależnie od tego, czy osoby te są spadkobiercami. Zaliczamy do nich np.:

- 1) prawo własności rzeczy ruchomych i nieruchomości oraz udział we współwłasności, jak również uprawnienia i obowiązki prawnorzeczowe związane z własnością;
- 2) prawo użytkowania wieczystego i związaną z nim własność budynków i innych urządzeń wzniesionych na gruncie będącym przedmiotem użytkowania wieczystego, służebności gruntowe, zastaw lub hipotekę (wraz z zabezpieczoną wierzytelnością), własnościowe spółdzielcze prawo do lokalu mieszkalnego, roszczenie samoistnego posiadacza o wykup działki gruntu, na którym wznosił budynek, określone w art. 231 k.c.;
- 3) prawa i obowiązki wynikające ze stosunków umownych, z pewnymi wyjątkami;
- 4) roszczenia i obowiązki odszkodowawcze, z pewnymi wyjątkami;
- 5) majątkowe prawa autorskie, prawa do patentu, patent, prawa ochronne na wzory użytkowe;
- 6) w obszarze prawa rodzinnego – w zasadzie prawa i obowiązki związane z małżeńską wspólnością ustawową, a w zakresie roszczeń alimentacyjnych – raty alimentacyjne, które stały się wymagalne za życia uprawnionego lub zobowiązanego spadkodawcy;
- 7) prawa i obowiązki pracownika wynikające z prawa pracy, jeżeli w myśl art. 63¹ § 2 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 1502 z późn. zm.) nie przechodzą one na wyszczególnione w tym przepisie osoby;
- 8) prawa i obowiązki wynikające z prawa wekslowego i czekowego (wynikające bezpośrednio z treści tych papierów wartościowych);
- 9) posiadanie, które nie jest prawem, ale stanem faktycznym chronionym przez prawo i rodzącym wiele skutków prawnych.

długi spadkowe

Niezależnie od powyższego, prawo spadkowe przewiduje, że w skład spadku wchodzi obowiązki, które wprawdzie nie obciążały spadkodawcy, bo nie wynikały ze stosunków prawnych istniejących za życia spadkodawcy, ale powstały w związku z jego śmiercią lub później i zaliczane są do długów spadkowych. Do tej grupy obowiązków (długów spadkowych) należą:

- 1) koszty pogrzebu spadkodawcy w takim zakresie, w jakim pogrzeb ten odpowiada zwyczajom przyjętym w danym środowisku (art. 922 § 3 k.c.), tj. wydatki poniesione na wykup miejsca na grób, trumnę, ceremonię pogrzebową, wystawienie nagrobka;
- 2) koszty postępowania spadkowego, takie jak: koszty zabezpieczenia spadku, spisu inwentarza, ogłoszenia testamentu, przesłuchania świadków testamentu ustnego, koszty związane z wykonawcą testamentu, koszty zarządu spadkiem nieobjętym, wynagrodzenie wykonawcy testamentu i kuratora spadku;
- 3) zaspokojenie roszczeń o zachowek;
- 4) wykonanie zapisów zwykłych i poleceń;
- 5) obowiązek dostarczania małżonkowi i innym osobom bliskim zmarłego mieszkania i urządzenia domowego, w zakresie dotychczasowym, przez okres trzech miesięcy od chwili śmierci spadkodawcy, o którym mowa w art. 923 k.c.;
- 6) zaspokojenie żądań małżonka spadkodawcy dotyczących przeniesienia własności przedmiotów urządzenia domowego ponad jego udział, o którym mowa w art. 939 k.c.;
- 7) dostarczanie środków utrzymania dziadkom spadkodawcy, o którym mowa w art. 938 i 966 k.c.

2. Prawa i obowiązki niewchodzące w skład spadku

Przepisy spadkowe nie mają zastosowania do wielu praw i obowiązków, co do których, z natury rzeczy, nie wchodzi w grę ich dziedziczenie w drodze spadkobrania, oraz takich praw, które na podstawie szczególnych przepisów przechodzą na oznaczone osoby. Zaliczyć tu należy prawa i obowiązki publicznoprawne, osobiste, rodzinne oraz te, które z mocy przepisów szczególnych przechodzą na oznaczone osoby, bez względu na to, czy są one spadkobiercami.

2.1. Prawa i obowiązki publicznoprawne

Dziedziczeniu nie podlegają prawa i obowiązki wynikające ze stosunków karnoprawnych i dyscyplinarnych, jak na przykład obowiązek zapłaty grzywny, kar pieniężnych, nawet jeżeli orzeczono je za życia spadkodawcy. Podobnie do spadku nie wchodzi obowiązek podatkowy. Spadkobierca nie dziedziczy zatem podatku i nie przysługują mu uprawnienia spadkodawcy w tym zakresie. Przepisy podatkowe zawierają odrębną regulację dotyczącą tego zagadnienia.

**prawa
i obowiązki
niepodlegające
dziedziczeniu**

2.2. Prawa i obowiązki osobiste zmarłego

- dobra osobiste** Dobra osobiste zmarłego (np. nazwisko, pseudonim, wizerunek, cześć), jak również prawa i obowiązki ściśle związane z osobą zmarłego (użytkowanie ustanowione na rzecz osoby fizycznej, służebność osobista, prawo dożywocia, renta), nie wchodzi w skład spadku.
- prawo do grobu** Prawo do grobu, co do zasady, również traktowane jest jako prawo niemajątkowe, niepodlegające dziedziczeniu. Uprawnienie do pochowania w grobie zmarłego, urządzenie wystroju grobu, wystawienie nagrobka, składanie kwiatów i wieńców czy palenie zniczy to uprawnienia mające charakter osobisty. Tylko w sytuacji, gdy w grobie nie została złożona żadna osoba zmarła, a mające charakter niemajątkowe uprawnienie osoby, która nabyła prawo do grobu, do decydowania o przeznaczeniu grobu wygasło (np. ze względu na śmierć tej osoby) i nie ma innej osoby, której uprawnienie to przysługuje – tego typu uprawnienie ma charakter wyłącznie majątkowy.
- prawa zależne od cech osobistych** Nie należą do spadku także prawa lub obowiązki, których realizacja uzależniona jest od osobistych cech zmarłego. W związku z tym na przykład z chwilą śmierci przyjmującego zamówienie wygasa umowa o dzieło, którego wykonanie zależy od osobistych przymiotów przyjmującego zamówienie (namalowanie obrazu, napisanie utworu muzycznego, wiersza itp.); w braku odmiennej umowy wskutek śmierci przyjmującego zlecenie wygasa też umowa-zlecenie.
- prawa wynikające z naruszenia dóbr** Nie wchodzi do spadku prawa niemajątkowe płynące z naruszenia dóbr osobistych oraz te spośród praw, które mają na celu wyłącznie zaspokojenie interesu pokrzywdzonego, np. roszczenie o zadośćuczynienie za doznaną krzywdę. Prawo to bowiem gaśnie w chwili śmierci osoby, której dobro osobiste zostało naruszone. Jedyne wyjątek stanowi art. 445 § 3 k.c. Zgodnie z nim roszczenie o zadośćuczynienie jest dziedziczne tylko wtedy, jeżeli za życia spadkodawcy zostało uznane na piśmie albo gdy powództwo z tego tytułu wytoczono za życia poszkodowanego.

2.3. Prawa i obowiązki rodzinne

Niektóre prawa i obowiązki wynikające ze stosunków rodzinnych podlegają dziedziczeniu. Nie wchodzi natomiast w skład spadku prawa i obowiązki wynikające z małżeństwa, władzy rodzicielskiej, żądania rozwodu, unieważnienia małżeństwa, ustalenia ojcostwa, zaprzeczenia ojcostwa przez męża matki, ustalenia i zaprzeczenia macierzyństwa, żądania rozwiązania przysposobienia. Nie podlegają dziedziczeniu również prawa i obowiązki wynikające

z alimentacji. Gasną one zarówno w przypadku śmierci uprawnionego, jak i zobowiązanego. Jedynie w sytuacji gdy raty alimentów stały się wymagalne przed śmiercią zobowiązanego lub uprawnionego – obowiązek lub prawo ich zapłaty przechodzą na spadkobierców.

2.4. Prawa i obowiązki przechodzące na oznaczone osoby na podstawie przepisów szczególnych

Liczne przepisy szczególne określają zasady przejścia praw i obowiązków zmarłego na określone osoby, bez względu na to, czy są one spadkobiercami, czy też nie.

W zakresie prawa najmu lokalu mieszkalnego art. 691 k.c. przewiduje, że w razie śmierci najemcy lokalu mieszkalnego w stosunek najmu lokalu wstępują: małżonek niebędący współnajemcą lokalu, dzieci najemcy i jego współmałżonka, inne osoby, wobec których najemca był obowiązany do świadczeń alimentacyjnych, oraz osoba, która pozostawała faktycznie we wspólnym pożyciu z najemcą. Osoby te wstępują w stosunek najmu, jeżeli stale zamieszkiwały z najemcą w lokalu do chwili jego śmierci. W braku powyższych osób stosunek najmu lokalu mieszkalnego wygasa.

najem lokalu

W zakresie umów ubezpieczeń na życie art. 831 § 1 k.c. daje ubezpieczonemu prawo do swobodnego dysponowania sumą ubezpieczenia na wypadek jego śmierci. Może on wskazać jedną lub więcej osób uprawnionych do otrzymania sumy ubezpieczenia na wypadek jego śmierci; może również zawrzeć umowę ubezpieczenia na okaziciela. Suma ubezpieczenia przypadająca uprawnionemu nie należy do spadku po ubezpieczonym, ale przechodzi na konkretne osoby oznaczone w polisie.

ubezpieczenie na życie

Także prawo bankowe (ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe, tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 128 z późn. zm.) co do rachunków oszczędnościowych, rachunków oszczędnościowo-rozliczeniowych i rachunków terminowej lokaty oszczędnościowej zmarłego przewiduje w art. 55 pkt 1, że w razie śmierci posiadacza tych rachunków bank jest obowiązany wypłacić z nich kwotę wydatkowaną na koszty pogrzebu posiadacza rachunku osobie, która przedstawi rachunki stwierdzające wysokość poniesionych przez nią wydatków – w wysokości nieprzekraczającej kosztów urządzenia pogrzebu, zgodnie ze zwyczajami przyjętymi w danym środowisku. Zgodnie z art. 56 pr. bank. posiadacz rachunku oszczędnościowego, rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego lub rachunku terminowej lokaty oszczędnościowej może pisemnie polecić bankowi dokonanie po jego śmierci wypłaty z rachunku wskazanym przez siebie osobom: małżonkowi, wstępnym,

rachunki i lokaty bankowe

zstępnym lub rodzeństwu określonej kwoty pieniężnej (dyspozycja wkładem na wypadek śmierci), przy czym kwota wypłaty, bez względu na liczbę wydanych dyspozycji, nie może być wyższa niż dwudziestokrotne przeciętne miesięczne wynagrodzenie w sektorze przedsiębiorstw bez wypłat nagród z zysku, ogłaszane przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego za ostatni miesiąc przed śmiercią posiadacza rachunku.

**udziały
w spółdzielni**

Ustawa z dnia 16 września 1982 r. – Prawo spółdzielcze (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 21) w art. 16 § 3 przewiduje, że członek spółdzielni może w deklaracji lub odrębnym pisemnym oświadczeniu złożonym w spółdzielni wskazać osobę, której spółdzielnia obowiązana jest po jego śmierci wypłacić udziały. Prawo z tego tytułu nie należy do spadku. Ponadto ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 1222 z późn. zm.) w art. 9 ust. 3 przewiduje, że spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu mieszkalnego nie przechodzi na spadkobierców. Jeżeli przysługiwało ono małżonkom, z chwilą śmierci jednego z małżonków prawo to przypada drugiemu małżonkowi (art. 14).

Rozdział drugi

ZAGADNIENIA OGÓLNE ZWIĄZANE Z DZIEDZICZENIEM

1. Otwarcie spadku i pojęcie dziedziczenia

Śmierć danej osoby wywołuje wiele skutków prawnych w zakresie praw i obowiązków majątkowych zmarłego. Zespół tych skutków na gruncie prawa spadkowego określa się terminem „otwarcie spadku”. Tak więc spadek otwiera się zawsze z chwilą śmierci spadkodawcy (art. 924 k.c.) i w tym samym czasie spadkobiercy nabywają prawa i obowiązki zmarłego, które podlegają dziedziczeniu (art. 925 k.c.), a osoba uprawniona z tytułu zapisu windykacyjnego nabywa z tą chwilą przedmiot zapisu (art. 981¹ § 1 k.c.).

otwarcie spadku

Chwilę zgonu, a zarazem chwilę otwarcia spadku ustala się na podstawie aktu zgonu. Akty stanu cywilnego, w tym akt zgonu, są bowiem wyłącznym dowodem okoliczności, które stwierdzają (art. 3 ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego, Dz. U. poz. 1741 z późn. zm.). Do wszczęcia jakiegokolwiek postępowania spadkowego niezbędne jest przedłożenie aktu zgonu, gdyż okoliczności, że dana osoba nie żyje i że zmarła w oznaczonej chwili, nie można wykazać w inny sposób.

akt zgonu

W razie uznania za zmarłego lub sądowego stwierdzenia zgonu chwila śmierci danej osoby jest oznaczana przez sąd w postanowieniu o stwierdzeniu zgonu lub uznaniu za zmarłego (art. 538 k.p.c. i art. 31 k.c.), choć i tak na podstawie tych orzeczeń sporządza się akt zgonu.

**uznanie
za zmarłego
i stwierdzenie
zgonu**

Chwila otwarcia spadku decyduje nie tylko o tym, kiedy spadkobierca nabywa spadek, a zapisobierca windykacyjny przedmiot tego zapisu, lecz także jest ona miarodajna dla oceny zdolności spadkobiercy do dziedziczenia, zdolności zapisobiercy windykacyjnego do nabycia przedmiotu zapisu, składu majątku spadkowego, skuteczności zapisu windykacyjnego.

dziedziczenie Dziedziczenie określone jest jako przejście na spadkobiercę praw i obowiązków majątkowych zmarłego pod tytułem ogólnym (sukcesja uniwersalna). Oznacza to, że na skutek jednego zdarzenia, jakim jest otwarcie spadku (śmierć spadkodawcy), oznaczona osoba wstępuje w ogół praw i obowiązków majątkowych zmarłego z mocy prawa. Jeżeli jest kilku spadkobierców, nabywają oni wspólnie spadek jako całość, a prawa każdego z nich do spadku (w tym do każdej rzeczy spadkowej) wyrażają się ułamkiem, tj. częścią idealną, niewyodrębnioną. Nabywanie spadku z chwilą śmierci spadkodawcy następuje co prawda z mocy prawa, ale nie ma charakteru ostatecznego. Spadkobierca może bowiem już po otwarciu spadku spadek ten odrzucić, może zostać uznany za niegodnego dziedziczenia lub być wyłączony od dziedziczenia.

powołanie do spadku Powołanie do spadku, czyli możliwość stania się spadkobiercą, może wynikać bądź z testamentu, bądź z ustawy (art. 926 § 1 k.c.). Dziedziczenie ustawowe co do całości spadku następuje wtedy, gdy spadkodawca nie powołał spadkobiercy albo gdy żadna z osób, które powołał, nie chce lub nie może być spadkobiercą (art. 926 § 2 k.c.). Z zastrzeżeniem wyjątków przewidzianych w ustawie dziedziczenie ustawowe co do części spadku co do zasady następuje wtedy, gdy spadkodawca nie powołał do tej części spadkobiercy albo gdy którakolwiek z kilku osób, które powołał do całości spadku, nie chce lub nie może być spadkobiercą (art. 926 § 3 k.c.).

2. Zdolność do dziedziczenia

Powołanie do spadku odnosi swój skutek tylko wtedy, gdy spadkobierca ma zdolność dziedziczenia, czyli spełnia określone przez prawo wymagania.

Prawo spadkowe przewiduje, że spadkobiercą może być osoba fizyczna i osoba prawna pod pewnymi warunkami.

2.1. Osoba fizyczna

zdolność do dziedziczenia Osoba fizyczna, co do zasady, od chwili swojego urodzenia ma zdolność do dziedziczenia, czyli może nabyć prawa i obowiązki wchodzące w skład spadku, gdyż od tego momentu nabywa zdolność do bycia podmiotem jakichkolwiek praw. Aby stać się spadkobiercą, osoba fizyczna musi żyć w chwili otwarcia spadku i musi przeżyć spadkodawcę (art. 927 § 1 k.c.). Nie może zatem być spadkobiercą osoba, która zmarła przed spadkodawcą, równocześnie ze spadkodawcą lub też w chwili otwarcia spadku jeszcze się nie urodziła.

dziecko poczęte Prawo spadkowe dopuszcza jednakże możliwość dziedziczenia w stosunku do dziecka poczętego, a jeszcze nienarodzonego w chwili otwarcia spadku.

Dziecko to ma zdolność dziedziczenia, ale pod warunkiem że urodzi się żywe (art. 927 § 2 k.c.).

2.2. Osoba prawna

Osoba prawna może być spadkobiercą tylko wtedy, jeżeli istnieje w chwili otwarcia spadku (art. 927 § 1 k.c.), gdyż może być podmiotem jakichkolwiek praw dopiero od chwili swojego powstania. Jedynymi osobami prawnymi, którym samo prawo spadkowe daje status spadkobiercy, są gmina (ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy) i Skarb Państwa. Są one spadkobiercami ustawowymi w braku krewnych i powinowatych spadkodawcy, określonych w ustawie. Inne osoby prawne mogą być spadkobiercami tylko na podstawie testamentu.

**gmina
i Skarb Państwa**

Wyjątkiem, który uzasadnia dziedziczenie przez osobę prawną nieistniejącą w chwili otwarcia spadku, jest fundacja ustanowiona w testamencie (art. 927 § 3 k.c.). Może ona nie istnieć w chwili śmierci spadkodawcy, ale jeżeli zostanie wpisana do rejestru fundacji w terminie 2 lat od ogłoszenia testamentu, może być spadkobiercą.

fundacja

3. Niegodność dziedziczenia

W niektórych sytuacjach faktycznych względy natury etycznej przemawiają przeciwko temu, aby dana osoba dziedziczyła po spadkodawcy. Wyłączeniu takiej osoby od dziedziczenia służy instytucja niegodności dziedziczenia, uregulowana w art. 928 k.c.

**podstawy
niegodności**

Spadkobierca może być uznany przez sąd za niegodnego dziedziczenia, jeżeli:

- 1) dopuścił się umyślnie ciężkiego przestępstwa przeciwko spadkodawcy,
- 2) podstępem lub groźbą nakłonił spadkodawcę do sporządzenia lub odwołania testamentu albo w taki sam sposób przeszkodził mu w dokonaniu jednej z tych czynności,
- 3) umyślnie ukrył lub zniszczył testament spadkodawcy, podrobił lub przerobił jego testament albo świadomie skorzystał z testamentu podrobionego lub przerobionego przez inną osobę.

Niegodność nie następuje z mocy prawa, ale wymaga wydania orzeczenia sądowego. Uznania spadkobiercy za niegodnego może żądać każdy, kto ma w tym interes. Z żądaniem takim dana osoba może jednak wystąpić tylko w ciągu roku od dnia, w którym dowiedziała się o przyczynie niegodności, i nie później niż przed upływem 3 lat od otwarcia spadku (art. 929 k.c.).

termin

Z żądaniem tym można wystąpić dopiero po otwarciu spadku.

**skutki
niegodności**

Wydane przez sąd orzeczenie wywołuje skutek wsteczny, tj. wyłącza spadkobiercę od dziedziczenia, tak jakby nie dożył on otwarcia spadku (art. 928 § 2 k.c.). Oznacza to, że udział, który miałby przyspaść niegodnemu, przypada innym osobom: współspadkobiercom testamentowym na zasadzie podstawienia lub przyrostu albo spadkobiercom ustawowym. Niegodny dziedziczenia nie ma też prawa do zachowku i zapisu (art. 972 k.c.). Skutki niegodności nie rozciągają się natomiast na zstępnych niegodnego. Nadto dotyczą one wyłączenia dziedziczenia tylko po tym spadkodawcy, co do którego niegodny dopuścił się wyżej wymienionych czynów.

**skutki
przebaczenia**

Spadkobierca nie może jednak być uznany za niegodnego, jeżeli spadkodawca mu przebaczył (art. 930 § 1 k.c.). Jeżeli w chwili przebaczenia spadkodawca nie miał zdolności do czynności prawnych, przebaczenie jest skuteczne, gdy nastąpiło z dostatecznym rozeznaniem (art. 930 § 2 k.c.). Przebaczenie jest aktem o charakterze uczuciowym i może być wyrażone w dowolny sposób. Ważne, by spadkodawca miał świadomość czynów skutkujących możliwością uznania za niegodnego i by działał z wolą puszczenia w niepamięć tych czynów.

4. Uprawnienia małżonka i innych osób bliskich, zamieszkałych ze spadkodawcą

termin

Niezależnie od tego, czy w danym przypadku ma miejsce dziedziczenie ustawowe, czy testamentowe, małżonkowi i osobom bliskim spadkodawcy, które mieszkaly z nim do dnia jego śmierci, przysługuje pewne szczególne uprawnienie: mają oni prawo do korzystania w ciągu 3 miesięcy od otwarcia spadku z mieszkania i urządzenia domowego w zakresie dotychczasowym. Rozrządzenie spadkodawcy wyłączające lub ograniczające to uprawnienie jest nieważne (art. 923 § 1 k.c.). Uprawnienie powyższe przysługuje małżonkowi, to znaczy osobie pozostającej ze spadkodawcą w ważnym związku małżeńskim i trwale zamieszkującemu ze spadkodawcą, niezależnie od tego, czy małżonek i spadkodawca prowadzili wspólne gospodarstwo domowe. O tym natomiast, kto jest tzw. osobą bliską, decydują konkretne okoliczności faktyczne. Osoba bliska również musi zamieszkiwać ze spadkodawcą w sposób trwały.

Uprawnienie powyższe nie jest zależne od powołania danej osoby do spadku. Nie ogranicza także uprawnień małżonka i innych osób bliskich spadkodawcy, które wynikają z najmu lokali lub ze spółdzielczego prawa do lokalu (art. 923 § 2 k.c.).

Rozdział trzeci

DZIEDZICZENIE USTAWOWE

Polski system prawny zna dwa tytuły powołania do dziedziczenia: testamentowe i ustawowe. Spadkodawca w ramach swobody testowania ma możliwość powołania spadkobiercy w testamencie, wskazując, jakie osoby i w jakiej części mają dziedziczyć pozostały po nim majątek. W przypadku gdy spadkodawca nie sporządził testamentu, testament z jakichkolwiek przyczyn jest nieważny lub został przez spadkodawcę odwołany albo też osoby wskazane w nim jako spadkobiercy zostały uznane za niegodne dziedziczenia, nie istniały w chwili otwarcia spadku, nie przeżyły spadkodawcy lub odrzuciły spadek z testamentu – w grę wchodzi dziedziczenie ustawowe.

Dziedziczenie ustawowe to zawarty w kodeksie cywilnym system reguł określający, które z osób najbliższych spadkodawcy, w jakiej kolejności i w jakiej części są powołane do dziedziczenia. Ustawodawca wyraził w ustanowieniu tych zasad pewną dorozumianą wolę spadkodawcy, który w wypadku, gdyby nie mógł lub nie chciał sporządzić testamentu, pozostawia ustalenie swoich następców prawnych jednolicie ustalonym regułom kodeksowym.

1. Porządek dziedziczenia ustawowego

Prawo spadkowe wyróżnia pięć grup podmiotów, które powołane są do spadku z ustawy. Grupy te dochodzą do dziedziczenia w ustalonej kolejności, w ten sposób, że jeśli grupa wcześniejsza dochodzi do dziedziczenia – dalsza grupa jest od niego wyłączona.

wyłączenia

Należy tu podkreślić, że w niektórych sytuacjach dana osoba, chociaż żyje i powołana byłaby do spadku w konkretnych okolicznościach faktycznych – nie stanie się spadkobiercą, jeżeli ustawa nakazuje traktować ją tak, jakby nie dożyła otwarcia spadku. Ma to miejsce w stosunku do osób, które: zostały

uznane za niegodne dziedziczenia, zrzekły się dziedziczenia, odrzuciły spadek, zostały wyłączone od dziedziczenia.

1.1. Pierwsza grupa dziedziczących – małżonek i zstępni spadkodawcy

W pierwszej kolejności do spadku z ustawy powołani są dzieci spadkodawcy oraz jego małżonek. Dziedziczą oni w częściach równych. Jednakże część przypadająca małżonkowi nie może być mniejsza niż jedna czwarta całości spadku (art. 931 § 1 k.c.).

wysokość udziałów spadkowych

Oznacza to, że gdy spadkodawca pozostawił małżonka i jedno dziecko, dziedziczą oni po połowie to, co pozostawił spadkodawca. Jeżeli z małżonkiem spadkodawcy dochodzi do dziedziczenia troje dzieci, wszyscy dziedziczą po jednej czwartej. Gdy dzieci jest więcej niż troje, małżonkowi zawsze przypada jedna czwarta część, a pozostałe trzy czwarte dzieli się po równo na wszystkie dzieci.

Pamiętać należy, że współmałżonek, jeśli pomiędzy spadkodawcą a nim istniał ustrój wspólności majątkowej małżeńskiej, posiada w zasadzie prawo do połowy majątku dorobkowego (w konkretnych okolicznościach faktycznych sąd może uznać, że jest to inny ułamek niż 1/2). Ułamek w majątku dorobkowym małżonka żyjącego nie należy do spadku. Dziedziczeniu podlega tylko ułamek w majątku dorobkowym spadkodawcy. Z chwilą śmierci spadkodawcy majątek wspólny jego i jego żyjącego małżonka staje się – z jednej niepodzielnej masy stanowiącej tzw. wspólność łączną – współwłasnością ułamkową. Dziedziczenie obejmuje tylko ułamek pozostały po zmarłym małżonku.

definicja małżonka

Za małżonka uznaje się każdego, kto w chwili śmierci spadkodawcy pozostawał z nim w związku małżeńskim. Nie ma znaczenia fakt wspólnego zamieszkiwania czy pożycia lub też jego brak.

rozwód i separacja

Wyjątek stanowi zasada, zgodnie z którą przepisów o powołaniu do dziedziczenia z ustawy nie stosuje się do małżonka spadkodawcy pozostającego w separacji (art. 935¹ k.c.), czyli małżonek, wobec którego orzeczono separację, podobnie jak małżonek rozwiedziony, nie dochodzi do dziedziczenia.

Szczególna sytuacja zachodzi w przypadku, gdy w chwili śmierci spadkodawcy trwało postępowanie rozwodowe lub o separację. Samo postępowanie w tych okolicznościach podlega umorzeniu (art. 446 k.p.c.), ale w określonych przypadkach i w odrębnym procesie może nastąpić wyłączenie pozostałego przy życiu małżonka od dziedziczenia, mimo że nie doszło do orzeczenia rozwodu czy separacji. Otóż małżonek spadkodawcy może zostać wyłączony od dziedzicze-

nia na podstawie wyroku sądowego, jeżeli spadkodawca wystąpił o orzeczenie rozwodu lub separacji z jego winy, a żądanie to było uzasadnione (art. 940 § 1 k.c.). Spadkodawca – bez względu na to, czy w procesie o rozwód był pozwany, czy powodem – musi zgłosić żądanie orzeczenia o winie, nawet o winie obu stron. Żądanie zaniechania orzeczenia o winie obu małżonków wyłącza dopuszczalność dowodzenia o winie pozostałego przy życiu małżonka. Wystąpieniem o rozwód z winy małżonka jest także wyrażenie przez spadkodawcę pozwanego w sprawie o rozwód zgody na rozwód z winy powoda. Wyłączenie małżonka od dziedziczenia następuje na mocy orzeczenia sądu. Z pozwem może wystąpić każdy z pozostałych spadkobierców ustawowych powołanych do dziedziczenia w zbiegu z małżonkiem. Termin do wytoczenia powództwa wynosi 6 miesięcy od dnia, w którym spadkobierca dowiedział się o otwarciu spadku, nie więcej jednak niż jeden rok od otwarcia spadku (art. 940 § 2 k.c.). W procesie o wyłączenie małżonka spadkodawcy od dziedziczenia sąd ustala, czy żądanie rozwodu przez spadkodawcę było uzasadnione oraz czy małżonek spadkodawcy był winny rozkładu pożycia małżeńskiego.

Dzieci spadkodawcy zawsze wyłączają od dziedziczenia dalsze grupy spadkobierców, co oznacza, że w braku małżonka spadkodawcy tylko one powołane są do dziedziczenia i dziedziczą całość spadku w częściach równych. Dzieci spadkodawcy dziedziczą po nim niezależnie od tego, czy są to dzieci z małżeństwa, czy też dzieci pozamałżeńskie. Nieistotne jest zatem, czy ich status dziecka wynika z faktu, że urodziły się w małżeństwie, czy też spadkodawca je uznał, czy nastąpiło sądowe ustalenie ojcostwa lub macierzyństwa. Na równi z dziećmi własnymi traktowane są dzieci przysposobione (o czym niżej).

dzieci

Jeżeli dziecko spadkodawcy nie dożyło otwarcia spadku, udział spadkowy, który przypadałby temu dziecku, przypada jego dzieciom w częściach równych. Przepis ten stosuje się odpowiednio do dalszych zstępnych, czyli np. wnuków, prawnuków itd. (art. 931 § 2 k.c.). Ponadto ma on zastosowanie, gdy ustawa nakazuje traktować dziecko spadkodawcy jak osobę, która nie dożyła otwarcia spadku (np. niegodnego dziedziczenia). Jeżeli więc dla przykładu spadkodawca miał dwoje dzieci, z czego jedno zmarło przed nim, pozostawiając dwoje własnych dzieci, czyli wnuków spadkodawcy, to przy braku małżonka do dziedziczenia powołani będą pozostałe przy życiu dziecko spadkodawcy w 1/2 części i wnuki spadkodawcy po 1/4 części.

**wnuki
i prawnuki**

1.2. Druga grupa dziedziczących – małżonek, rodzice i rodzeństwo

W przypadku braku zstępnych spadkodawcy (dzieci, wnuków itd.) do spadku z ustawy powołani są jego małżonek i rodzice (art. 932 § 1 k.c.).

**małżonek
a krewni**

Jeżeli zatem spadkodawca nie pozostawił zstępnych (lub są oni traktowani tak, jakby nie dożyli otwarcia spadku), jego małżonek dziedziczy w zbiegu z rodzicami spadkodawcy. Udział spadkowy każdego z rodziców wynosi wówczas 1/4 całości spadku. Tylko jeżeli ojcostwo rodzica nie zostało ustalone, udział spadkowy matki spadkodawcy, dziedziczącej w zbiegu z jego małżonkiem, wynosi połowę spadku (art. 932 § 2 k.c.). Także gdy do spadku dochodzi małżonek i jeden z rodziców spadkodawcy, a brak jest rodzeństwa i dzieci rodzeństwa, udziały małżonka i żyjącego rodzica wynoszą po połowie (art. 932 § 6 k.c.).

Rodzice spadkodawcy zawsze dziedziczą przed rodzeństwem spadkodawcy. Nawet gdy spadkodawca nie pozostawił ani zstępnych, ani małżonka – cały spadek dziedziczą jego rodzice w częściach równych (art. 932 § 3 k.c.).

Rodzeństwo spadkodawcy dochodzi do dziedziczenia tylko wówczas, gdy choćby jedno z rodziców nie dożyło otwarcia spadku. Udział spadkowy, który przypadłby takiemu rodzicowi, przypada wówczas rodzeństwu spadkodawcy w częściach równych. Jeżeli zaś otwarcia spadku nie dożyło któreś z rodzeństwa, pozostawiając zstępnych, udział spadkowy, który przypadłby mu, przypada tym właśnie zstępnym (art. 932 § 4 i 5 k.c.).

Udział spadkowy małżonka, który dziedziczy w zbiegu z rodzicami, rodzeństwem czy dziećmi rodzeństwa spadkodawcy, ma charakter sztywny i zawsze wynosi połowę (art. 933 § 1 k.c.). Jeżeli zaś spadkodawca nie pozostawił żadnych krewnych z grupy pierwszej i drugiej – cały spadek przypada małżonkowi (art. 933 § 2 k.c.).

1.3. Trzecia grupa dziedziczących – dziadkowie spadkodawcy

Dziadkowie spadkodawcy powołani są do dziedziczenia z ustawy tylko wówczas, gdy spadkodawca nie pozostawił małżonka, zstępnych, rodziców, rodzeństwa ani zstępnych rodzeństwa (lub gdy ci nie chcą czy nie mogą dziedziczyć). Dziedziczą oni spadek w częściach równych. Bez znaczenia jest okoliczność, czy dziadkowie pozostawali w związku małżeńskim. Jeżeli któreś z dziadków nie dożyło otwarcia spadku, udział, który przypadłby mu, dziedziczą jego dzieci, a gdy któreś z tych nie żyje – przypadający na niego udział – jego dzieci i dalej kolejni zstępní. Dopiero gdy ten z dziadków, który nie dożył otwarcia spadku po wnuku, nie pozostawił w chwili otwarcia spadku żadnych zstępnych – jego udział dziedziczą pozostali dziadkowie spadkodawcy w częściach równych (art. 934 k.c.).

1.4. Czwarta grupa dziedziczących – pasierbowie spadkodawcy

Jeżeli spadkodawca nie pozostawił ani małżonka, ani żadnych krewnych z wyższych grup, w grę wchodzi dziedziczenie z ustawy przez dzieci małżonka spadkodawcy. Pasierbowie dziedziczą wówczas spadek w częściach równych. Jednak warunkiem powołania do dziedziczenia jest to, by w chwili otwarcia spadku nie żyło już żadne z naturalnych rodziców pasierba. Dziedziczyć będą tylko ci spośród dzieci małżonka spadkodawcy, którzy warunek ten spełniają (art. 934¹ k.c.).

1.5. Piąta grupa dziedziczących – gmina i Skarb Państwa

W braku małżonka spadkodawcy, jego krewnych i dzieci małżonka spadkodawcy powołanych do dziedziczenia z ustawy spadek przypada gminie ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy jako spadkobiercy ustawowemu. Jeżeli ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy w Rzeczypospolitej Polskiej nie da się ustalić albo ostatnie miejsce zamieszkania spadkodawcy znajdowało się za granicą, spadek przypada Skarbowi Państwa jako spadkobiercy ustawowemu (art. 935 k.c.). Gmina i Skarb Państwa są zatem spadkobiercami dochodzącymi do dziedziczenia w ostatniej kolejności. Ponieważ prawo polskie nie przewiduje, by jakaś masa majątkowa mogła zostać bezdziedziczna, ci ostatni spadkobiercy nie mogą spadku odrzucić.

**gmina
i Skarb Państwa**

2. Dziedziczenie przez osoby przysposobione i dziedziczenie po nich

Dzieci przysposobione są traktowane na równi z dziećmi własnymi. Jednakże dziedziczenie przez osobę przysposobioną (adoptowaną) oraz po niej uzależnione jest od rodzaju przysposobienia.

W przypadku przysposobienia tzw. pełnego (art. 121 § 1 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 2082 z późn. zm.) pomiędzy przysposabiającym a przysposobionym powstaje taki stosunek jak między rodzicami a dziećmi. Przysposobiony nabywa prawa i obowiązki wynikające z pokrewieństwa w stosunku do krewnych przysposabiającego, a skutki przysposobienia rozciągają się na zstępnych przysposobionego (art. 121 § 2 i 4 k.r.o.) Dlatego też przysposobiony dziedziczy wtedy po przysposabiającym i jego krewnych tak, jakby był dzieckiem przysposabiającego. Podobnie przysposabiający i jego krewni dziedziczą po przysposobionym tak, jakby przysposabiający był rodzicem przysposobionego (art. 936 § 1 k.c.).

adopcja pełna

Oczywiście przysposobiony nie dziedziczy wtedy po swoich wstępnych naturalnych i ich krewnych, a osoby te nie dziedziczą po nim (art. 936 § 2 k.c.), gdyż przysposobienie pełne powoduje ustanie praw i obowiązków przysposobionego wynikających z pokrewieństwa względem jego krewnych, jak również ustanie praw i obowiązków tych krewnych względem niego (art. 121 § 3 k.r.o.).

**adopcja
przez jednego
małżonka**

Jeżeli przysposobienia dokonał tylko jeden małżonek – współmałżonek przysposabiającego nie dziedziczy po przysposobionym i jego krewnych, a przysposobiony nie dziedziczy po małżonku przysposabiającego i jego krewnych, bo pomiędzy przysposobionym a małżonkiem przysposabiającego nie powstaje żaden stosunek prawny. W wypadku natomiast, gdy jeden z małżonków przysposobił dziecko drugiego małżonka, § 2 art. 936 k.c. nie stosuje się względem tego małżonka (rodzica dziecka) i jego krewnych, a jeżeli takie przysposobienie nastąpiło po śmierci drugiego z rodziców przysposobionego, także względem krewnych zmarłego, których prawa i obowiązki wynikające z pokrewieństwa zostały w orzeczeniu o przysposobienie utrzymane (art. 936 § 3 k.c.).

**adopcja
niepełna**

W przypadku tzw. przysposobienia niepełnego (art. 124 k.r.o.) stosunek prawny (więź) powstaje tylko pomiędzy przysposabiającym a przysposobionym oraz jego zstępnymi. W tym przypadku prawo spadkowe przewiduje następujące reguły:

- 1) przysposobiony dziedziczy po przysposabiającym na równi z jego dziećmi, a zstępni przysposobionego dziedziczą po przysposabiającym na tych samych zasadach co dalsi zstępni spadkodawcy;
- 2) przysposobiony i jego zstępni nie dziedziczą po krewnych przysposabiającego, a krewni przysposabiającego nie dziedziczą po przysposobionym i jego zstępnym;
- 3) rodzice przysposobionego nie dziedziczą po przysposobionym, a zamiast nich dziedziczy po przysposobionym przysposabiający; poza tym przysposobienie nie narusza powołania do dziedziczenia wynikającego z pokrewieństwa (art. 937 k.c.).

3. Szczególne uprawnienia quasi-alimentacyjne dziadków spadkodawcy

Jak już wyżej była mowa, dziadkowie spadkodawcy należą do trzeciej grupy spadkobierców. Powołani są oni do dziedziczenia z ustawy tylko wówczas, gdy spadkodawca nie pozostawił małżonka, zstępnych, rodziców, rodzeństwa ani zstępnych rodzeństwa lub gdy ci nie chcą czy nie mogą dziedziczyć. Jeżeli dziadkowie nie dochodzą do dziedziczenia, gdyż w konkretnych okolicznościach dziedziczą spadkobiercy z grupy pierwszej lub drugiej, to jednak prawo spadkowe przewiduje dla nich pewne szczególne uprawnienie, będące niejako

przedłużeniem obowiązku alimentacyjnego ich wnuka. Skoro bowiem na zmarłym (ich wnuku) z mocy przepisów prawa rodzinnego (art. 128 k.r.o.) ciąży względem dziadków ustawowy obowiązek alimentacyjny, to niekiedy śmierć wnuka może postawić dziadków w bardzo niekorzystnej sytuacji finansowej. Dziadkowie spadkodawcy, jeśli znajdują się w niedostatku i nie mogą otrzymać należnego im utrzymania od osób, na których ciąży względem nich ustawowy obowiązek alimentacyjny, mogą żądać od spadkobiercy nieobciążonego takim obowiązkiem środków utrzymania w stosunku do swoich potrzeb i do wartości jego udziału spadkowego. Spadkobierca może uczynić zadość temu roszczeniu także w ten sposób, że zapłaci dziadkom spadkodawcy sumę pieniężną odpowiadającą wartości 1/4 części swojego udziału spadkowego (art. 938 k.c.).

Z powyższego przepisu wynika, że przesłankami koniecznymi do dochodzenia takiego roszczenia przez dziadków są:

- pozostawanie przez nich w niedostatku, czyli brak możliwości zaspokojenia swoich minimalnych potrzeb w całości lub w części;
- brak możliwości otrzymania należnych środków na utrzymanie od osób zobowiązanych ustawowo do ich alimentacji (współmałżonka, krewnych w linii prostej, rodzeństwa);
- brak powołania dziadków do dziedziczenia po spadkodawcy (według ustawy lub w testamencie);
- brak obowiązku alimentacyjnego wobec dziadków po stronie spadkobiercy.

**przesłanki
roszczenia
dziadków**

Przy spełnieniu powyższych przesłanek dziadkowie mogą dochodzić swoich roszczeń, jeśli spadkobierca dobrowolnie nie chce ich spełnić, poprzez wytoczenie powództwa o dostarczanie środków utrzymania. Spadkobierca może jednak zwolnić się z tego obowiązku poprzez wypłacenie uprawnionym dziadkom kwoty odpowiadającej wartości 1/4 swojego udziału spadkowego. Obowiązek uczynienia przez spadkobierców zadość temu obowiązkowi powstaje już od chwili otwarcia spadku. Roszczenie nie podlega przedawnieniu, toteż może być dochodzone znacznie później, w chwili ziszczenia się przesłanek jego dochodzenia.

powództwo

Analogiczne uprawnienie dziadków przewiduje prawo spadkowe przy dziedziczeniu testamentowym (art. 966 k.c.).

4. Uprawnienie małżonka do przedmiotów urządzenia domowego

Przedmioty urządzenia domowego podlegają dziedziczeniu według zasad ogólnych. Oznacza to, że własność tych przedmiotów przechodzi z chwilą śmierci spadkodawcy na wszystkich jego spadkobierców w częściach ułamkowych odpowiadających wielkości ich udziałów w całości spadku.

**szczególne
prawo małżonka**

W przypadku dziedziczenia ustawowego przez małżonka spadkodawcy, małżonkowi temu przysługuje jednak względem tych rzeczy szczególne prawo. Otóż małżonek dziedziczący z ustawy w zbiegu z innymi spadkobiercami, wyjąwszy zstępnych spadkodawcy, którzy mieszkali razem z nim w chwili jego śmierci, może żądać ze spadku ponad swój udział spadkowy przedmiotów urządzenia domowego, z których za życia spadkodawcy korzystał wspólnie z nim lub wyłącznie sam. Do roszczeń małżonka z tego tytułu stosuje się odpowiednio przepisy o zapisie zwykłym (art. 939 § 1 k.c.). Uprawnienie małżonka wynikające z cytowanego przepisu realizowane jest w ten sposób, że małżonek może wystąpić z roszczeniem przeciwko pozostałym spadkobiercom o przeniesienie na niego udziału danego spadkobiercy we współwłasności przedmiotu urządzenia domowego, który to udział odziedziczył z ustawy po spadkodawcy. Małżonek może takie uprawnienie realizować względem każdego z przedmiotów urządzenia domowego.

**przesłanki
dochodzenia
roszczenia**

Przesłankami koniecznymi dochodzenia roszczenia, o jakim mowa, są:

- korzystanie przez małżonka z przedmiotów wspólnie ze spadkodawcą lub samodzielnie;
- pozostawanie w związku małżeńskim oraz istnienie wspólnego pożycia, gdyż uprawnienie powyższe nie przysługuje małżonkowi, jeżeli wspólne pożycie małżonków ustało za życia spadkodawcy (art. 939 § 2 k.c.), co jednak nie oznacza zawsze konieczności wspólnego zamieszkiwania;
- dziedziczenie przez tego małżonka z ustawy i w zbiegu z innymi spadkobiercami, którzy nie są jednak zstepnymi spadkodawcy mieszkającymi z nim w chwili jego śmierci, gdyż jeżeli choćby jeden ze zstępnych spadkodawcy dziedziczący razem z małżonkiem zamieszkiwał razem ze spadkodawcą do chwili jego śmierci – uprawnienie małżonkowi nie przysługuje;
- brak innych przesłanek wyłączających dziedziczenie, takich jak uznanie za niegodnego, zrzeczenie się dziedziczenia, odrzucenie spadku.

**roszczenia
a ustrój
majątkowy**

Trzeba przy tym zauważyć, że z powyższym roszczeniem może wystąpić małżonek bez względu na to, w jakim ustroju majątkowym małżonkowie pozostawali w chwili śmierci spadkodawcy. Skoro najczęściej ustrojem tym jest wspólność majątkowa, to uprawnionemu małżonkowi co do przedmiotów nabytych w trakcie małżeństwa z reguły będzie już z tego tytułu przysługiwał udział w ich współwłasności, najczęściej wynoszący połowę.

Rozdział czwarty

TESTAMENT I DZIEDZICZENIE TESTAMENTOWE

1. Testament

1.1. Swoboda testowania

Jedną z głównych zasad prawa spadkowego jest zasada swobody testowania. Oznacza ona, że osoba fizyczna w drodze czynności prawnej ma możliwość zadysponowania swoim majątkiem na wypadek śmierci. Dyspozycje te w prawie spadkowym noszą nazwę rozrządzeń.

**swoboda
testowania**

Swoboda testowania nie oznacza jednak, że istnieje zupełna dowolność w podejmowaniu tych czynności. Prawo spadkowe przyjęło zasadę, że rozrządzenia na wypadek śmierci mogą być dokonywane tylko w formie ściśle określonej czynności prawnej i nie mogą naruszać pewnych reguł, które zawarte są w przepisach bezwzględnie obowiązujących.

1.2. Zagadnienia ogólne związane z testamentem

1.2.1. Pojęcie testamentu

Samo słowo „testament” używane jest w dwóch znaczeniach: jako dokument, który zawiera oświadczenie woli testatora, i jako czynność prawna posiadająca określone cechy. Testament to jedyna czynność prawna, w której osoba fizyczna może rozrządzić swoim majątkiem na wypadek śmierci (art. 941 k.c.). Wynika z tego, że nie jest dopuszczalne ani zawarcie umowy dziedziczenia, ani też dokonanie darowizny na wypadek śmierci.

**testament
uznania
niegodności**

1.2.2. Cechy czynności prawnej będącej testamentem i treść testamentu

cechy testamentu

Czynność prawna obejmująca sporządzenie testamentu charakteryzuje się tym, że:

- jest to czynność jednostronna, gdyż oświadczenie woli testatora nie jest kierowane do żadnej osoby czy też organu, a co więcej – nie musi być nikomu znane;
- musi być sporządzona w formie ściśle przez prawo określonej, gdyż inaczej jest nieważna (art. 958 k.c.);
- testament może być sporządzony i odwołany tylko osobiście przez spadkodawcę (art. 944 § 2 k.c.), nie można go sporządzić ani przez przedstawiciela ustawowego, ani przez pełnomocnika, ani też nie jest możliwe upoważnienie osoby trzeciej do wskazania spadkobierców lub ich wyboru spośród kilku określonych przez spadkodawcę osób;
- spadkodawca może w każdym czasie odwołać zarówno cały testament, jak i jego poszczególne postanowienia (art. 943 k.c.), co oznacza, że nie można zrzec się odwołania testamentu lub zobowiązać się do jego nieodwołania, gdyż takie oświadczenia spadkodawcy, jako sprzeczne z prawem, byłyby nieważne;
- za życia spadkodawcy nie wywołuje żadnych zmian w jego sferze majątkowej ani nie daje żadnych praw osobom, które mocą testamentu mają być powołane do spadku;
- skutki testamentu powstają dopiero z chwilą śmierci spadkodawcy.

rozządzenie na wypadek śmierci

Testament może zawierać różnego rodzaju rozrządzenia spadkodawcy na wypadek jego śmierci. Do najczęściej spotykanych należą: powołanie jednego lub kilku spadkobierców do całości spadku lub do jego części, ustanowienie zapisu zwykłego, ustanowienie polecenia testamentowego, wydziedziczenie, powołanie wykonawcy testamentu. Od dnia 23 października 2011 r. testament może zawierać także ustanowienie zapisu windykacyjnego. Testament może także wyłączać osobę należącą do kręgu spadkobierców ustawowych od dziedziczenia, nie powołując spadkobiercy testamentowego (testament negatywny).

1.2.3. Odwołalność testamentu

odwołanie testamentu

Jak już wyżej była mowa, testament może być w każdej chwili odwołany w całości albo w części. Odwołanie testamentu może nastąpić w ten sposób, że spadkodawca sporządzi nowy testament, bądź w ten sposób, że w zamiarze odwołania testamentu zniszczy lub pozbawi go cech, od których zależy jego ważność, bądź wreszcie w ten sposób, że dokona w testamencie zmian, z których wynika wola odwołania jego postanowień (art. 946 k.c.). Spadkodawca może odwołać testament tylko osobiście (nie może zrobić tego przez pełno-

mocnika lub przedstawiciela ustawowego), tylko wówczas, gdy posiada zdolność testowania w chwili odwoływania testamentu i nie działa pod wpływem wad oświadczeń woli (o czym niżej). W nowo sporządzonym testamencie wola odwołania poprzedniego może być wyrażona bezpośrednio słowami lub wola ta może być dorozumiana (spadkodawca zamieszcza w testamencie takie postanowienia, które nie dadzą się pogodzić z treścią poprzedniego testamentu). Jeżeli spadkodawca odwołał tylko niektóre spośród postanowień testamentowych – inne pozostają w mocy. Jeżeli natomiast sporządził nowy testament, nie zaznaczając w nim, że poprzedni odwołuje, odwołaniu ulegają tylko te postanowienia poprzedniego testamentu, których nie można pogodzić z treścią nowego testamentu (art. 947 k.c.). Powyższa reguła interpretacyjna służy usuwaniu wątpliwości co do wzajemnego stosunku dwu lub więcej testamentów.

1.2.4. Tłumaczenie nieprecyzyjnych postanowień testamentowych

Często zdarza się, że postanowienia zawarte w testamencie sformułowane są mało precyzyjnie, niemniej testament jest ważny. Powoduje to konieczność sprecyzowania dokonanych rozrządzeń, czyli dokonania wykładni testamentu. W tej sytuacji prawo spadkowe zawiera regułę, że testament należy tłumaczyć przede wszystkim tak, ażeby zapewnić możliwie najpełniejsze urzeczywistnienie woli spadkodawcy (art. 948 § 1 k.c.). Zdarza się jednak, że pomimo dołożenia wszelkich starań oświadczenia spadkodawcy zawarte w testamencie mogą być rozmaicie rozumiane. Wówczas należy przyjąć taką wykładnię, która pozwala utrzymać rozrządzenia spadkodawcy w mocy i nadać im rozsądną treść (art. 948 § 2 k.c.).

**wykładnia
testamentu**

1.2.5. Ogłoszenie testamentu

Dla wszystkich osób zainteresowanych (spadkobierców, zapisobierców, wierzycieli spadku) niezwykle istotną rzeczą jest uzyskanie wiadomości, czy spadkodawca pozostawił testament i jaka jest jego treść. Z tych względów przepisy przewidują, że każda osoba, u której znajduje się testament, obowiązana jest złożyć go w sądzie spadku, gdy tylko dowie się o śmierci spadkodawcy. Posiadacz testamentu może złożyć go także u notariusza (art. 646 § 1 k.p.c.), a wówczas zwolniony jest od obowiązku złożenia go w sądzie. Jeżeli u notariusza złożono testament, który nie został do tej pory otwarty i ogłoszony, notariusz dokonuje tej czynności, sporządzając odpowiedni protokół (art. 95d pr. not.). Jeżeli testament złożono w sądzie – czynności otwarcia i ogłoszenia dokonuje sąd. Kto bezzasadnie uchyla się od wykonania obowiązku złożenia testamentu w sądzie lub u notariusza, ponosi odpowie-

**obowiązek
złożenia
testamentu**

działność za wynikłą stąd szkodę. Ponadto sąd spadku może nałożyć na taką osobę grzywnę (art. 646 § 2 k.p.c.).

Jeżeli istnieje tylko podejrzenie, że testamentem zmarłego dysponuje jakaś osoba, sąd spadku może nałożyć na nią obowiązek złożenia oświadczenia, czy istnieje testament i gdzie on się znajduje (art. 647 k.p.c.), a po jej wysłuchaniu może nakazać złożenie testamentu w wyznaczonym terminie (art. 648 k.p.c.).

otwarcie testamentu

Jeżeli testament został złożony, sąd lub notariusz otwiera testament i ogłasza go, zawiadamiając (w miarę możliwości) o otwarciu i ogłoszeniu osoby, których rozrządzenia testamentowe dotyczą, oraz wykonawcę testamentu i kuratora spadku (art. 649 i 652 k.p.c.). Warunkiem dokonania tej czynności jest posiadanie dowodu śmierci spadkodawcy (złożenie aktu zgonu). Otwarcia i ogłoszenia testamentu dokonać może także sąd w ramach postępowania o stwierdzenie nabycia spadku (art. 670 k.p.c.).

Otwarcu i ogłoszeniu podlegają wszystkie testamenty zmarłego (art. 650 k.p.c.), nawet jeżeli dana osoba sądzi, że testament jest nieważny lub został odwołany. Wszystkie testamenty, po ich otwarciu i ogłoszeniu, przechowywane są w sądzie spadku, chyba że złożono je u notariusza. Na żądanie sądu spadku notariusz ma obowiązek przesłania testamentu do sądu (art. 653 k.p.c.).

1.3. Przesłanki ważności testamentu

aspekty ważności testamentu

Kwestię ważności testamentu można rozpatrywać z różnych punktów widzenia:

- a) zdolności testowania,
- b) wad oświadczeń woli,
- c) treści testamentu,
- d) formy testamentu.

1.3.1. Zdolność testowania

zdolność testowania

Zdolność testowania to możliwość sporządzenia przez osobę fizyczną ważnego testamentu. Zdolność testowania posiadają osoby mające pełną zdolność do czynności prawnych (art. 944 § 1 k.c.), to znaczy te, które są pełnoletnie i nie zostały ubezwłasnowolnione. Nie posiadają zatem zdolności testowania osoby małoletnie, choćby ukończyły 13 lat, osoby ubezwłasnowolnione częściowo lub całkowicie i osoby, dla których ustanowiono doradcę tymczasowego w trybie art. 549 k.p.c. Istotne jest przy tym, czy spadkodawca posiadał zdolność testowania w chwili sporządzania testamentu (lub odpowiednio jego odwołania), gdyż ta

chwila jest miarodajna dla oceny ważności testamentu. Osoba chora psychicznie, która nie została ubezwłasnowolniona, może więc sporządzić testament, gdyż posiada zdolność testowania, ale czynność ta będzie podlegała ocenie z punktu widzenia wad oświadczenia woli. Testamenty sporządzone przez osoby nieposiadające pełnej zdolności do czynności prawnych są bezwzględnie nieważne.

1.3.2. Wady oświadczenia woli

Testament jest nieważny, jeżeli został sporządzony (art. 945 § 1 k.c.):

- w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli, spowodowanym np. chorobą psychiczną, niedorozwojem umysłowym lub innym – nawet przemijającym – zaburzeniem czynności umysłowych spadkodawcy, jak np. upojeniem alkoholowym, przy czym jeżeli spadkodawca sporządził testament w okresie cofnięcia się choroby psychicznej – jest on ważny; choroba psychiczna, o ile nie doprowadziła do ubezwłasnowolnienia, sama w sobie nie powoduje nieważności testamentu; niezbędna jest ocena, czy w chwili sporządzania testamentu spadkodawca działał w stanie wyłączającym świadome albo swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli, wywołanym tą chorobą; w tym celu niezbędne jest przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego;
- pod wpływem błędu uzasadniającego przypuszczenie, że gdyby spadkodawca nie działał pod wpływem błędu, nie sporządziłby testamentu tej treści;
- pod wpływem groźby, bez względu na to, od kogo ona pochodzi i czego dotyczy (groźbą jest sytuacja, gdy spadkodawca może się obawiać, że jemu samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste lub majątkowe); dla nieważności testamentu wystarcza, że spadkodawca sporządził testament pod wpływem obawy wywołanej groźbą.

**nieważność
testamentu
z powodu wad
oświadczeń woli**

Na nieważność wynikającą z powyższych przyczyn nie można powoływać się jednak po upływie 3 lat od dnia, w którym osoba mająca w tym interes dowiedziała się o przyczynie nieważności, a w każdym razie po upływie lat dziesięciu od otwarcia spadku (art. 945 § 2 k.c.). Po upływie powyższych terminów nie można już kwestionować ważności testamentu.

**termin
kwestionowania
ważności
testamentu**

1.3.3. Treść testamentu

Aby testament był ważny, jego treść nie może być sprzeczna z prawem (w tym nie może zawierać rozrządzeń sprzecznych z przepisami bezwzględnie obowiązującymi w zakresie prawa spadkowego), zasadami współżycia społecznego ani nie może zmierzać do obejścia ustawy (art. 58 k.c.).

**ważność
testamentu**

**wola jednego
spadkodawcy**

Testament może zawierać ponadto rozrządzenie tylko jednego spadkodawcy (art. 942 k.c.). Oznacza to, że nie jest dopuszczalne połączenie oświadczeń woli dwóch lub więcej osób w jednym dokumencie testamentu. Naruszenie tego zakazu pociąga za sobą bezwzględną nieważność wszystkich połączeń w ten sposób testamentów w całość.

dwa testamenty

Ważne jest jednak sporządzenie dwóch testamentów własnoręcznych na jednej kartce papieru (każdy na innej stronie lub jeden obok drugiego czy jeden nad drugim). Zakaz, o jakim mowa w cytowanym przepisie, nie dotyczy też testamentów ustnych, utrwalonych (spisanych) przez osobę trzecią lub świadka. Sporządzony przez te osoby dokument nie jest bowiem testamentem w ścisłym tego słowa znaczeniu.

2. Forma testamentu

**skutek braku
właściwej formy**

Testament rodzi bardzo poważne skutki prawne w sferze praw majątkowych, stąd przepisy prawa spadkowego stwarzają dla tej czynności prawnej wymogi natury formalnej, których celem jest zagwarantowanie pewności, że testament sporządzony został z wolą wywołania skutków prawnych, że pochodzi od danego spadkodawcy, ewentualnie mają na celu ustalenie, jaka jest relacja między kilkoma testamentami pozostawionymi przez daną osobę. Z tych powodów prawo spadkowe przewiduje wymóg sporządzenia testamentu tylko w ściśle określonej formie, której niezachowanie skutkuje nieważnością testamentu (art. 958 k.c.). Przepisy regulujące formę testamentu mają zastosowanie do wszystkich postanowień, które mogą być zawarte w testamencie.

Istnieje kilka dopuszczalnych form testamentu, przy czym niektóre spośród nich mogą być stosowane zawsze, a niektóre tylko w pewnych okolicznościach faktycznych. Z tego punktu widzenia wyróżnia się testamenty zwykłe i testamenty szczególne.

2.1. Testamenty zwykłe

**testamenty
zwykłe**

Testamenty zwykłe mogą być sporządzane w każdych okolicznościach i ich ważność nie jest ograniczona pod względem czasowym. Do tej grupy testamentów zalicza się:

- testament własnoręczny, czyli holograficzny,
- testament notarialny,
- testament allograficzny.

2.1.1. Testament własnoręczny

Testament własnoręczny to najprostsza forma testamentu, gdyż od spadkodawcy wymagana jest jedynie umiejętność czytania i pisania. Jego sporządzenie nie wymaga ani obecności świadków, ani obecności tzw. osób urzędowych, a fakt jego sporządzenia i treść mogą być przez spadkodawcę zachowane w tajemnicy.

**testament
własnoręczny**

Testament własnoręczny może być sporządzony w ten sposób, że spadkodawca napisze go w całości pismem ręcznym, podpisze i opatrzy datą (art. 949 § 1 k.c.). Napisanie testamentu, choćby częściowo, na maszynie, w komputerze lub przez inną osobę niż spadkodawca (nawet pod jego dyktando) czyni testament nieważnym. Nieważny jest także testament, który nie został podpisany, przy czym podpis powinien znajdować się pod treścią rozrządzeń testamentowych.

Podpis w zasadzie musi zawierać imię i nazwisko spadkodawcy, chociaż w niektórych okolicznościach przyjmuje się, że wystarczające jest podpisanie się samym nazwiskiem (jeżeli treść testamentu pozwala w sposób wolny od wątpliwości zidentyfikować osobę spadkodawcy). Ważny testament własnoręczny może być zawarty w liście. W tym przypadku niekiedy przyjmuje się, że wystarczające jest podpisanie listu zawierającego testament tylko imieniem spadkodawcy, ale tylko wtedy, jeżeli stosunek osobisty spadkodawcy i adresata listu uzasadnia tego rodzaju podpis. Za ważny może być uznany też testament podpisany pseudonimem, jeżeli dana osoba stale używa tego pseudonimu w stosunkach prawnych. Podpis musi być własnoręczny i nie można go powielać za pomocą jakichkolwiek urządzeń. Podpisem nie są inicjały ani parafka.

podpis

Brak daty na testamencie własnoręcznym nie pociąga za sobą automatycznie nieważności tego testamentu, jeżeli nie wywołuje wątpliwości co do zdolności spadkodawcy do sporządzenia testamentu, co do treści testamentu lub co do wzajemnego stosunku kilku testamentów (art. 949 § 2 k.c.). Opatrzanie testamentu datą służy bowiem temu, by stwierdzić, czy spadkodawca w chwili sporządzania testamentu miał zdolność testowania, w jakiej kolejności sporządzał testamenty i jaka jest wzajemna relacja między nimi. Niekiedy data jest niezbędna do ustalenia treści testamentu, np. spadkodawca powołał do dziedziczenia „swoją żonę”, a był kilka razy żonaty. Data powinna być podana przez oznaczenie dnia, miesiąca i roku, ale wystarczy, jeżeli podana będzie opisowo (np. „w dniu moich 50. urodzin”). Może być zamieszczona w dowolnym miejscu testamentu lub w samej treści oświadczenia testatora.

data

Testament własnoręczny może być spisany w dowolnym języku (byleby był to język, który zna spadkodawca), za pomocą dowolnych przyborów do pisanie i na dowolnym materiale.

**język
testamentu**

2.1.2. Testament notarialny

testament notarialny Spadkodawca może sporządzić testament w formie aktu notarialnego (art. 950 k.c.). Sposób sporządzenia tego testamentu reguluje Prawo o notariacie. Testament w tej formie może być sporządzony przez osoby głuche, nieme, niewidome, nieumiejące czytać i pisać. Testament notarialny daje spadkodawcy przede wszystkim poczucie pewności i bezpieczeństwa: pozwala precyzyjnie sformułować jego ostatnią wolę i zapobiega możliwości zniszczenia lub sfalszowania testamentu przez osobę trzecią.

2.1.3. Testament allograficzny

testament allograficzny Ten rodzaj testamentu polega na złożeniu przez spadkodawcę oświadczenia woli ustnie wobec wójta (burmistrza, prezydenta miasta), starosty, marszałka województwa, sekretarza powiatu albo gminy lub kierownika urzędu stanu cywilnego, w obecności dwóch świadków (art. 951 § 1 k.c.).

Z cytowanego przepisu wynika, że spadkodawca musi wyrazić swoją wolę ustnie (a zatem np. nie językiem migowym) i przy jednoczesnej obecności osoby urzędowej i co najmniej dwóch świadków.

Osoba urzędowa, wobec której składane jest oświadczenie woli, pełni funkcję podobną do notariusza: ma wysłuchać spadkodawcy i sformułować treść postanowień spadkowych w sporządzonym z tej czynności protokole.

protokół Protokół ze złożonego oświadczenia musi zawierać datę jego sporządzenia, musi być odczytany spadkodawcy w obecności świadków i powinien być podpisany przez spadkodawcę, przez osobę, wobec której wola została oświadczona, oraz przez świadków. Jeżeli spadkodawca nie może podpisać protokołu, należy to zaznaczyć w protokole ze wskazaniem przyczyny braku podpisu (art. 951 § 2 k.c.).

Niezachowanie któregokolwiek z powyższych wymogów pociąga za sobą nieważność testamentu.

świadek Świadkiem przy sporządzaniu testamentu allograficznego nie może być osoba, która (art. 956 k.c.):

- nie ma pełnej zdolności do czynności prawnych (nieletnia, ubezwłasnowolniona częściowo lub całkowicie),
- jest niewidoma, głucha lub niema,
- nie może czytać i pisać,